

SUCIDAVA VII*

CAMPAIILE DE SĂPĂTURI ARHEOLOGICE XIII—XVIII (1960—1961 și
1963—1966) DE LA CELEI, JUD. OLT

D. TUDOR

ÎN TIMPUL acestor șase campanii de săpături, colectivul și-a îndreptat atenția asupra problemei fortificațiilor orașului roman și ale cetății romano-bizantine. Paralel, s-a cercetat topografia internă a Sucidavei, iar din 1966, s-a trecut la săparea marii necropole plane, situate la nordul așezării.

Cercetările din anii 1960—1961 au făcut parte din planul de lucru al Institutului de arheologie al Academiei Republicii Socialiste România. Din anul 1963, șantierul Sucidava a fost înscris în bugetul Muzeului din orașul Corabia (în colaborare științifică cu Institutul de arheologie). De la această dată, tot materialul arheologic descoperit în săpături s-a înregistrat în colecțiile muzeului respectiv. O parte dintre rezultatele științifice obținute în acești ani au fost publicate¹. Asupra acestora vom prezenta, în acest raport, numai unele indicații sumare.

1. SĂPĂTURILE DIN ANUL 1960

Ele au avut ca sector de cercetare latura de apărare estică a orașului roman, azi complet distrusă și nivelată de casele, gospodăriile și străzile satului Celei. S-a urmărit precizarea exactă a traseului și a elementelor ei defensive, parțial sesizate în secțiunea E.I/1959². Pentru lămurirea acestora au fost săpate 14 secțiuni (fig. 1/E; II—XV). Din cauza clădirilor moderne, majoritatea acestor șanțuri au fost săpate pe rigolele ulițelor satului și în curțile libere ale sâtenilor.

Din punct de vedere stratigrafic, se constată la suprafața solului un strat, gros de 0,50—1 m, din pământ amestecat cu gunoaie, cu multe gropi moderne, ceramică și monede romane din secolele II—IV; sub el un strat castaniu (gros de circa 0,50 m) cu resturi arheologice din secolele II—III; apoi urmează lutul sănătos, deasupra căruia au

* Colectivul a fost format din: prof. univ. D. Tudor (responsabil), Vasile Barbu (1966), Expectatus Bujor (1961—1964), Marcel Ghigheanu (1963—1966), H. Nubar (1966), Gh. Poenaru Bordea (1966), Gh. Popilian (1966), Cristian Vlădescu (1966) și studentul C. Petolescu (1963—1966). În anul 1962 nu s-au făcut săpături.

¹ D. Tudor, *Sucidava. Une citi dacoromane et byzantine en Dacie*, Bruxelles, 1965 (col. «Latomus», vol. LXXX);

aceiași, *Sucidava*, București, 1966 (colecția «Monumentele patriei noastre», Edit. Meridiane); aceiași, *Cobors I Lingonum en Dacie*, în *Hommages A. Grenier*, Bruxelles, 1962, p. 1523 și urm.; aceiași, *Comunicări epigrafice I—V*, în *SCIV*, XIII, 1962, 1, p. 121; *SCIV*, 16, 1965, 2, p. 362 și urm.; *SCIV*, 17, 1966, 3, p. 600 și urm. și *SCIV*, 19, 1968, 2, p. 337.

² *Materialie*, VIII, 1962, p. 560.

apărut, sporadic, fragmente ceramice dacice și de amfore elenistice. Ultimele monede sînt din epoca tetrachiei și constantiniană³.

Zidul de apărare, gros la temelii de 1,90—2 m, este complet demolat. Față de actualul nivel al solului temelia lui s-a adîncit pînă la —1,50 m (fig. 2). Numai în secțiunile VII și VIII—IX (fig. 1) s-au mai păstrat modeste fragmente din acest *murus* defensiv, lucrat în *opus incertum*, din multe fragmente de piatră, cărămizi, țigle, chiar și ruonumente epigrafice sau sculpturale sparte, totul legat cu mortar de var foarte slab. Această situație indică o lucrare făcută în grabă, sub presiunea unor evenimente grave. Fragmentul păstrat în secțiunea E. IX era lung de 5,80 m, înalț de 1,20 m, cu înălțimea temeliei de 1 m și prevăzut cu socluri late de 0,18 m (spre interior) și de 0,40 m (spre exterior). Lățimea neobișnuită a soclului exterior ar constitui un indiciu că zidul de apărare fusese întărit cu un parament de blocuri astfel cum s-a constatat și la turnurile porții sudice a orașului⁴. Fragmentele de cărămizi din dărîmăturile zidului sînt specifice ca formă și tehnică secolelor II—III e.n.

Pe fața interioară a zidului nu s-au putut determina urmele unui *agger*, total nivelat.

Față de frontul exterior al zidului de apărare, *berma* are o lățime ce variază de la 12 la 38 m (fig. 2), ceea ce dovedește că șanțul se săpase într-o epocă anterioară construcției *murus*-ului.

Șanțul de apărare (fossa), lat de 8 m și adînc de 3,50—5,60 m, realizează o mare curbură în fața centrului laturii de E. Pe fundul lui s-au descoperit fragmente de pietre, de cărămizi, de cioburi dacice cenușii lucrate la roată, asociate cu bucăți de amfore elenistice, o brățară din sîrmă de bronz cu capetele îndoite în formă inelară, bucăți de sticlă, fragmente de amfore romane din secolele III—IV, imitații de *terra sigillata* (secolul III), o bucată de cărămidă cu ștampila VARINIA și o monedă a lui Constans I, bătută la Siscia (Coh. VII², 9).

La colțul de sud-est al fortificației, acest șanț are adîncimea cea mai mare (5,60 m) și face un cot puternic spre șanțul de apărare al cetății romano-bizantine. Se pare că el se leagă cu cel de la nord de latura sudică a orașului, constatat în S.V și S.VI (vezi mai jos p. 284). La punctul lui de cotitură s-au găsit în pămîntul de umplutură ceramică din secolele II—III e.n., un proiectil sferic din piatră etc. Puțin mai la vest s-a identificat și un bordei românesc, de formă pătrată, săpat în lutul galben, cu ceramică din secolul al XIV-lea și incendiat (fig. 1/ER, 1).

Pe latura estică, zidul de apărare poseda aceleași *turnuri-bastioane*, constatate pînă acum și pe cea nordică⁵. Pe incinta estică (lungă de 300 m) se pot înscrie două turnuri dintre care săpăturile au precizat numai unul (fig. 1/E.VII). În acest caz și în acest sector lungimea curtinelor nu depășea 91 m. Turnul săpat era lung de 9,30 m și ieșit în afară față de frontul zidului de incintă cu 3,70 m. Camera ce închidea acest turn avea dimensiunile 1,65×5,60 m și se pare că fusese umplută cu pămînt și dărîmături, în antichitate, ca baza turnului să fie mai puternică. Clădirile moderne din jurul lui nu ne-au îngăduit a stabili și locul unei porți pe această latură, apărută după același sistem ca și cea de pe latura nordică (vezi mai jos, p. 288).

La colțurile cetății civile existau *turnuri de apărare circulare*, identificate în cursul săpăturilor numai după șanțul temeliiilor lor (fig. 1/E.XIII—E.XV și E.VIII—E.X). Cel

³ Galerius (Coh. VIII², 22), Constantin II (?) și una *quarant* din epoca constantiniană.

București, pl. IV.

⁵ *Materiale*, VIII, p. 558 și fig. 3/2.

⁴ *Materiale*, VIII, p. 556, fig. 2/1 și D. Tudor, *Saridava*,

din colțul de nord-est, plasat în fața zidului rotunjit al fortificației, făcea corp comun cu acesta și s-a construit concomitent cu laturile de nord și est (prima fază). Avea diametrul de 9 cm. În camera lui interioară s-au descoperit două monede din secolul III e.n.⁶ (fig.3/1). Turnul circular de la capătul sudic al laturii (și acesta complet scos) avea

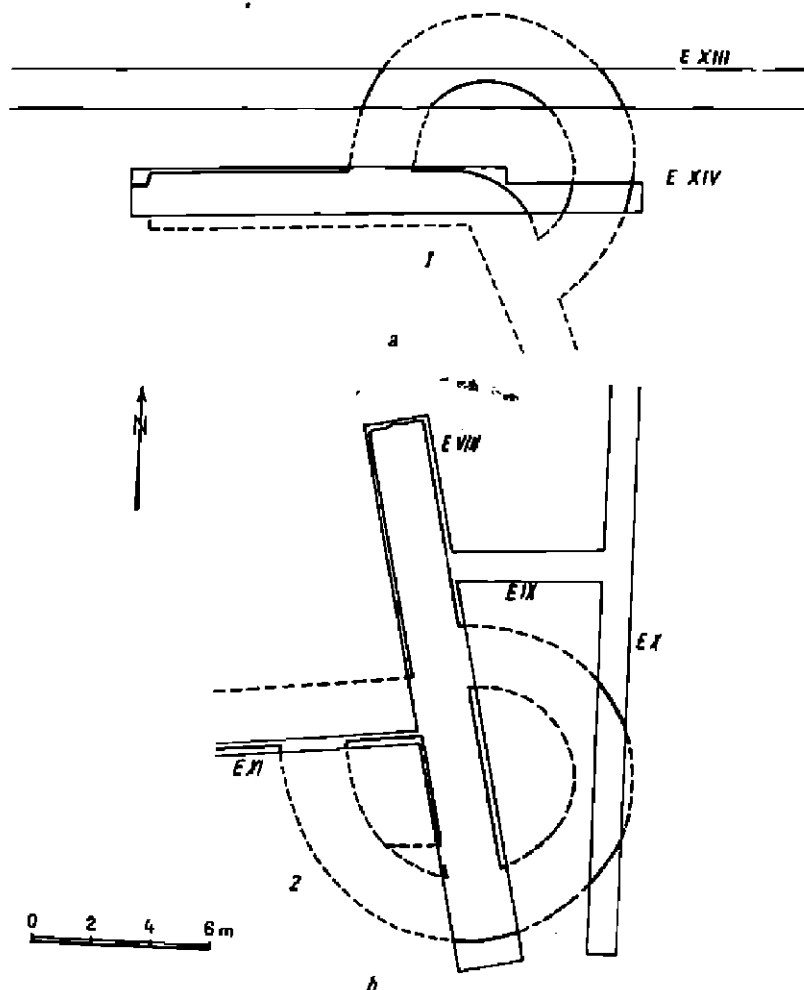

Fig. 3. — Turnurile de apărare: 1, colțul de NE; 2, colțul de SE.

o formă puțin neregulată, cu diametrul mare de 12 m și al camerei interioare de 7,5 m (fig. 3/2). El s-a construit mai târziu, o dată cu latura de sud a fortificației civile (vezi mai jos, p. 286).

În interiorul turnului s-au precizat temeliiile (scoase total) ale zidului de apărare din prima fază, la un nivel mai ridicat (0,25—0,45 m). Zidul continua în direcția sud,

⁶ Gordian al III-lea (Coh. V^a, 269) și Filip Arabul (Coh. V^a, 420), ambele bătute la Viminacium.

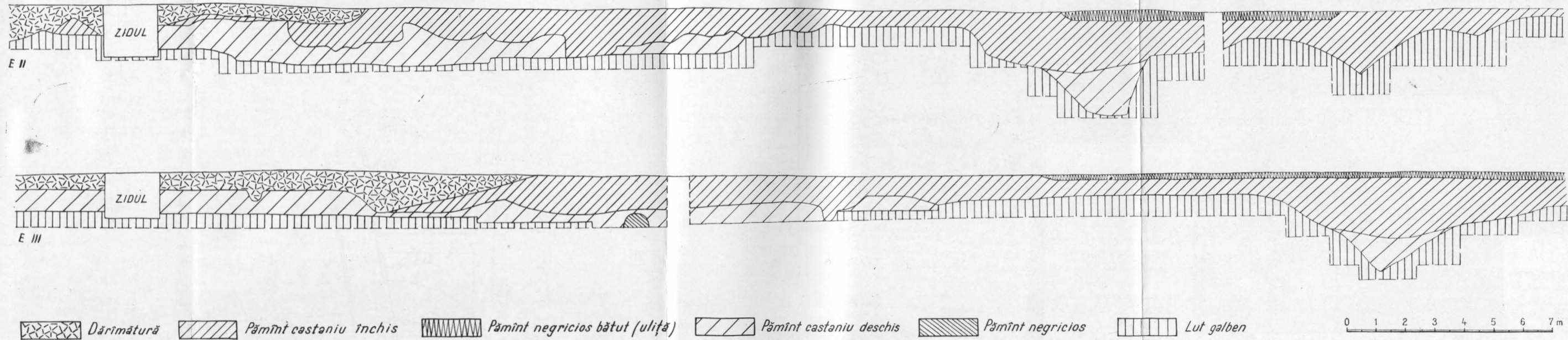

Fig. 2. — Secțiuni (E. II—III) prin sistemul defensiv al laturii de răsărit a orașului roman.

pînă în ripa de la est de cetăţuia romano-bizantină. Între turnul de SE şi şanţul amintit mai sus, se păstrează din acest zid un fragment lung de 9,50 m, gros de 1,90 m şi înalt de 0,45 m (fig. 1/E.VIII; E.X). Lîngă acest zid s-a identificat un bordei românesc din secolele XVII—XVIII, cu vatră din cărămizi romane.

Pe latura estică observăm trei faze de construcţii: şanţul de apărare; zidul de apărare (gros de 1 m) cu turnul pătrat şi cel circular de la colţul de NV; şi îngroşarea zidului pînă la 1,80 m, construindu-se concomitent şi turnul circular de la colţul de SE.

2. SĂPĂTURILE DIN ANUL 1961

Scopul lor: cunoaşterea laturii sudice de apărare a oraşului antic (lungă de 640 m) prin 12 secţiuni (fig. 1/E.XVI—E.XVIII; S.VIII—S.XVIII). Primele trei secţiuni (E.XVI—XVIII) au precizat direcţia şanţului de apărare, care coteşte către SV de lîngă turnul circular de SE. Şanţul apare, acum, lat de 7 m, adînc de 5,40 m şi debuşează în marele şanţ defensiv al cetăţii romano-bizantine, între turnurile E şi F (fig. 1). În acest sector, săpăturile au dat la iveală: cioburi dacice, oale modeste, fragmente ceramice romane din secolele II—III e.n., multă ceramică romană din secolele IV—V, foarte multe urme de locuire românească din secolele XIV—XIX (bordeie, ceramică, vetre de foc, gropi de bucate etc.) şi nici un fel de urme bizantine. Nu a existat o locuire romană în secolele II—III, în acest sector. Scopul săpării secţiunilor S.XI şi S.XII au fost de a verifica elementele defensive ale laturii sudice a aşezării civile, întîlnite prima dată în campania din anul 1958 (S. I şi S. II)⁷. S-a stabilit încă o dată existenţa zidului defensiv (total scos), lat la temelie de 1,90 m, dar care nu are spre sud obişnuitul şi obligatoriul şanţ de apărare. În schimb, această *fossa* lată de 6 m şi adîncă de 3,50 m, cu o bermă lată de 8 m, apare la nord de el şi a fost săpată la finele veacului al IV-lea e.n., cînd aria oraşului roman fusese părăsită. În ceea ce priveşte stratigrafia şi urmele de locuire, situaţia se prezintă exact ca în sectorul secţiunilor E. I—E. XVIII.

Importante şi noi date stratigrafice s-au cules însă din secţiunea S. VIII, săpată pe rigola sudică a uliţei «Popa Şapcă». Săpăturile au precizat aici existenţa unei puternice necropole romane din secolul II e.n. anterioară extinderii fortificaţiilor aşezării civile. Mormintele au fost răvăşite apoi de locuirile romane din secolele IV—V şi de bordeiele româneşti (secolele XIV—XIX). Dintr-un mormînt-cavou deranjat (1,95×0,56×0,47 m), zidit cu cărămizi ovale, luate de la un puţ roman⁸, s-au scos trei ulcioare şi 23 aplice din bronz, în formă de ciupercă. A fost descoperit intact numai mormîntul-cavou al unei fete (1,23×0,37×0,31 m), zidit din cărămidă legată cu mortar, cu acoperiş de şigle şi cu o coamă de olane. Inventarul lui se compunea din 2 cercei din aur, un inel din aur, mărgelă din pastă sticloasă, trei urcioare, o ulciţă şi o monedă romană de bronz din secolul al II-lea (corodată).

Prin secţiunea S. XIII s-a căutat a se lămuri planul porţii sudice a oraşului, cu zidăria complet demolată şi în parte acoperită de clădirea şcolii din Celei⁹. S-a stabilit definitiv că poarta fusese largă de 7,50 m, apărată de două turnuri, în formă de potcoavă (lungi de 9,75 şi late de 11 m), cu temelii groase de 2,30 m şi adînci pînă la 2,60 m. Stratigrafia precizează în construcţia porţii două niveluri: un pavaj (gros de 0,15 m) din

⁷ *Material*, VII, p. 491, fig. 6.

⁸ *Dacia*, N.S., IV, p. 541, fig. 2.

⁹ *Material*, VIII, p. 556 şi fig. 2/1.

secolul III e.n., apoi deasupra lui un al doilea (gros de 0,25 m), care aparține secolului IV e.n. și are urme de incendiu. Pavajele sînt executate din beron slab cu sfărîmături de cărămidă și pietriș. Două epoci de locuire și urme puternice de arsură au fost precizate și în camerele turnurilor.

La vest de poartă, secțiunea a identificat urme de locuire din secolele II—III e. n. anterioare construcției zidului de apărare (monede, ceramică, zidării de case etc.). Mai tîrziu, în secolul IV, pe fața sudică a zidului de apărare s-au alipit clădiri din cărămidă și lemn, care incendiate în același veac au lăsat un puternic strat de arsură.

Pentru a cunoaște structura și dimensiunile drumului roman (care corespunde cu un *kardo maximus*) a fost săpată la nord de poartă secțiunea S. XVIII. La adîncimea de 3 m au apărut cioburi hallstattiene și dacice, ceramică romană din secolele II—III, olărie și monede din veacul al IV-lea. Strada romană din secolul II—III este lată de 6 m, posedă un pavaj gros de 0,30 m, lucrat din același beron ca la poartă¹⁰, în care se fixaseră blocuri mari de piatră, în unele locuri rămase *in situ*. Roțile vehiculelor antice au șanțuit-o paralel pe o lățime de 1,50 m, care este de fapt lungimea osiei lor. În secolul al IV-lea șoseaua a fost înălțată cu un strat de pietriș, gros de 0,20—0,30 m.

La nivelul străzii din secolul II—III au apărut multe urme de locuințe, între care și o vatră a unui atelier de turnat obiecte din bronz (deșeuri de metal, oase inverzite, zgură, piese ca deșeuri lăsate pe loc ș. a.). Nivelul constantinian se remarcă prin multe monede de bronz și fragmente ceramice culese dintre ruinele unor construcții răvășite.

La 97 m spre apus față de corpul turnului vestic al porții a fost identificat un turn de apărare de aceeași formă, lung de 8,20 m și lat de 10,75 m, cu temelia zidului (scoasă) groasă de 2,20 m. În camera sa (5,25 x 6 m) au apărut cioburi dacice și romane, țigle etc., totul căpăcit printr-un strat de incendiu (S. XIV).

Zidul sudic al orașului roman a mai fost prins, cu ajutorul secțiunii XV, în rigola uliței ce scoboară spre biserică. Temelia zidului (nedemolată în acest loc și lucrată în *opus incertum*) este lată de 2,20 m și se păstrează pe o înălțime de 1,80 m. Pe lîngă acest zid s-au identificat multe urme din secolele III—IV (pavaje, o locuință, ceramică, monede etc.).

Pentru urmărirea șanțului de la sud de acest zid (identificat prin săpăturile din 1959 în curtea școlii elementare¹¹) a fost săpată secțiunea S. XVI, pe aceeași uliță. În acest loc șanțul se află la 20 m spre sud de zid, este lat de 6 m și adînc de 5,50 m (față de actualul nivel al solului). El fusese astupat chiar din antichitate (secolele II—III) cu dărîmături, gunoaie, fragmente de țigle și cărămidă, cioburi etc. Din epoca constantiniană au apărut deasupra umpluturii șanțului urme de locuire din secolul al IV-lea (ceramică, monede, cenușă, un frumos opaiș de bronz etc.). Rămîne încă neclar rostul acestei *fossa* (de la un castru de pămînt sau ca șanț de apărare al zidului sudic?).

Prin secțiunea S. XVII s-a urmărit cunoașterea de noi elemente stratigrafice în sectorul din grădina școlii. S-au identificat urme dacice anterioare venirii romanilor, deasupra cărora s-au înfiripat locuințe romane în secolele II—III, apoi altele de la începutul secolului IV e.n. Există, de asemenea, multe gropi de gunoaie din perioada romană și locuiri românești (secolele XIV—XIX).

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ *Materiale*, VII, p. 484 și 491.

3. SĂPĂTURILE DIN ANUL 1963

Campania din acest an s-a desfășurat în două sectoare: în așezarea civilă-urbană și în cerăruia romano-bizantină; în ambele locuri cu scopul de a se culege noi elemente topografice și stratigrafice.

A. *Sectorul «Papa Șapcă»* din așezarea civilă a avut drept scop să verifice centura de apărare sudică a orașului și să desfășoare total cuptorul de olar, identificat în 1958¹², plan realizat prin secțiunile S. XIX—S. XXI (fig. 1), alăturate de S. V/1958. Stratigrafia din aceste secțiuni corespunde cu cea stabilită în 1958. În schimb, sectorul fiind mai puțin deranjat, s-a precizat încă o dată că *fossa* de la nord de zid era lată de 6 m, adâncă de 3,50 m și că aparține sigur secolului IV e.n. Pământul din acest șanț a fost aruncat înspre zid, constituindu-se astfel o bermă lată de 8 m. Dincolo de șanț urmele de locuire sînt foarte modeste, în majoritate din secolul IV e.n. (monede constantiniene și ceramică). În cele trei secțiuni s-au descoperit multe opaițe (secolele III—IV), vase din secolele II—IV, un fragment sculptural ce reprezintă un leu (calcar de Vrața) și diferite obiecte mărunte.

Cuptorul de olar prins în secțiunile S. V și S. XIX avea cupola prăbușită, dar fiind îngropat sub *agger*-ul zidului sudic construit în secolul III s-a putut reconstitui grafic¹³. Deasupra lui se vedeau răvășite multe țigle sparte și olane, căzute de la șopronul ce-l proteja, amestecate cu ceramică (și o monedă) din secolul IV e.n. Lîngă cuptor mai exista o groapă, în care se depozitaseră țigle sparte, fragmente ceramice și o oglindă de bronz acoperită cu zinc (fragmentară). Tot cuptorul se săpase subteran, în pământul galben sănătos, cu obișnuitele două compartimente: camera de foc și de coacerea vaselor, separate cu un tavan orizontal, gros de 30 cm și susținut de un pilon central cilindric (diam. de 40 cm). Căldura și fumul treceau prin acest tavan, cu ajutorul unor orificii (diam. 8 cm.) dispuse pe două cercuri concentrice. *Camera de ardere a combustibilului* era înaltă de 0,45 m și avea diametrul bazei de 1,70 m. În ea s-au găsit fragmente ceramice din secolele II—III, între care și o monedă a împărătesei *Tranquillina* (238—244), important document pentru datarea construcției zidului de sud a orașului roman și a părăsirii cuptorului. Gura cuptorului avea înălțimea de 0,50 m; în fața ei se găsea «groapa fochistului», lată și adîncă de 1 m, de la care pornea un gang lat de 1,10 m și în care s-a aflat mult material arheologic-ceramic din secolele II—III. *Camera de coacere a vaselor*, în formă de cupolă, se păstra pe o înălțime de 1,10 m, avea pereții groși de 3—4 cm; prezenta la bază un diametru de 1,25 m și urmele unui orificiu lateral pentru reglarea alimentării cu oxigen.

S-a prelungit de asemenea secțiunea S. VIII, cu secțiunea S. XXII, pe rigola sudică a uliței «Papa Șapcă», ca să se găsească noi elemente privitoare la necropolă. S-au întîlnit numai urme de bordeie românești din secolele XVII—XVIII (ceramică, gropi de bucate și slabe resturi romane: ceramică și cărămizi). Sectorul este mult răvășit de bordeiele românești.

B. *În cetate* s-au executat secțiunile XVII și XVIII, alăturate unor secțiuni mai vechi (I) 1956 și XV (1958)¹⁴, cu scopul de a se obține noi elemente stratigrafice și de locuire.

În secțiunea XVII s-a săpat pînă la o adîncime de 5 m, la care adîncime s-au identificat puternice urme de locuire dacică din perioada Lațene. O locuință dacică s-a găsit la capătul nordic al secțiunii, mult deranjată. Ea fusese lucrată din bolovani mari (o vatră,

¹² *Materiale*, VII, p. 491 (identificat greșit ca fiind pentru și același, *Susidano*, București, p. 14. copt pîine).

¹⁴ *Materiale*, VII, p. 473 și 484.

¹³ Vezi planul la D. Tudor, *Susidano*, Bruxelles, p. 45

cioburi, rîșnițe albiate, un cuțitaș din bronz etc.). Peste nivelul dacic se întinde cel roman din secolele IV—V, de la care s-au mai păstrat modeste urme ale unor pavaje (în *opus signinum*), gropi de gunoaie și ceramică (în special amfore). Stratul bizantin prezintă și el fragmente ale unor podele de case și resturi din ziduri dispartate, lucrare din materiale mai vechi. Mai importante sînt urmele unei atare locuințe, situate deasupra celei dacice, de la capătul nordic al secțiunii, care prezintă puternice urme de incendiu. Podele de lut băut ale unor case românești, cu puțină ceramică și gropi de gunoaie, databile din secolele XIV—XV, au fost de asemenea identificate. În această secțiune s-au descoperit foarte multe gropi de gunoaie cu materiale dacice, romane, bizantine și românești. Din ele s-a cules un bogat material arheologic, ca: piepteni din os, vase întregi, amfore bizantine cu inscripții, o farfurie mare din lut roșu (diam. 36 cm) decorată cu o rozetă, un tipar de piatră pentru turnat cruci, două fluierașe din os¹⁵, o cărămidă cu ștampila legiunii IV Flavia¹⁶, multe opaițe, monede (secolele IV—VI), săgeți românești, fibule (secolele IV—VI) etc.

Secțiunea XVIII (alăturată secțiunii XV—1958) nu a adus noi elemente stratigrafice și de locuire. Se constată aceleași urme de locuințe, gropi de gunoaie etc. Dintre obiectele descoperite, mai importante de semnalat sînt: un fragment de relief în marmură cu inscripția *Domno...*¹⁷, multe rîșnițe și deșeuri de la un atelier de piatrărie, ce funcționa în epoca bizantină, folosind monumente romane; un elegant mîner cioplit în os (lung de 19 cm) pentru o oglindă de metal; ceramică de tip Coșofeni și o interesantă piesă de bronz, circulară (diam. 12 cm. și înaltă de 7 cm.) folosită probabil la o mașină balistică (sau la o roată de car?), aflată pe o vatră a unei locuințe bizantine. Descoperirea cea mai importantă din această secțiune este însă o necropolă romană din secolele II—III ce existase pe cetate și se lega cu cea din secțiunea S. VIII. S-au descoperit multe oase umane împrăștiate de construcțiile din secolele IV—VI. Patru dintre morminte erau mai puțin deranjate, fiind săpate în stratul dacic (—2m). Pe lângă schelete s-au descoperit cuie din fier de la cosciugele de lemn, ținte de fier de la încălțăminte, urcioare de argilă roșie (secolul al II-lea) și o ulcică specifică secolului III e.n. În campania din 1966, s-au găsit alte morminte romane de incinerare și înhumare la colțul de SE al cerății (cf. mai jos, p. 292). Se dovedește prin această descoperire că așezarea dacică de pe platou a fost lichidată prin cucerirea romană și transformată în cimitir (în secolele II—III), ca numai în epoca constantiniană să se ridice actualele fortificații ale cetății.

4. SĂPĂTURILE DIN ANUL 1964

Fondurile alocate pentru această campanie de către Muzeul din Corabia au permis colectivului să sape mai mult timp, atît în cetățuie, ca și pe aria orașului roman. În cetate s-a urmărit prin secțiunile XIX—XXI a se culege noi elemente despre necropola romană identificată în anul precedent. În sectorul orașului roman s-a continuat precizarea elementelor lui defensive, pe laturile de S, V și N.

A. Cetatea. Cele trei secțiuni din cetate (XIX—XXI) au dat rezultate destul de modeste, din cauza numeroaselor răscoliri în această zonă. Peste tot s-au constatat importante urme de locuire dacică Latène (cu multă ceramică, greutăți piramidale din lut, fusa-

¹⁵ D. Tudor, *Sucidava*, Bruzellan, pl. XXVI/2 și *Sucidava*, București, p. 43, fig. 18.

¹⁶ D. Tudor, *SCIV*, 17, 1966, 3, p. 601, nr. 21.

¹⁷ *Ibidem*, p. 600, nr. 19.

iote, fragmente de amfore elenistice etc.), apoi resturi de case românești, cu podelele de lut (vetre din cărămizi romane, obiecte din fier etc.). În secțiunea XIX au apărut 8 mari gropi de gunoaie (3 dacice, 1 română din secolele IV—V, 2 bizantine și 2 românești), din care s-a cules mult material ceramic (în parte întregibil), opaițe, monede (Aurelian, Constans I, Grațian, Justin II și Sofia); piepteni de corn, o ramă de oglindă turnată în plumb cu decor zoomorf¹⁸; fibule din bronz, mărgelile și brățări din sticlă etc.

S-a remarcat că în secolul IV s-au realizat unele nivelări și pavaje (din pietriș, fragmente de cărămizi și țigle aduse din așezarea civilă). Într-un atare strat de umplutură s-a descoperit o dedicație mithriacă¹⁹. Ca descoperiri mai importante în secțiunea XX, sînt de notat două temelii dacice cu multă ceramică Latène, asociată cu fragmente de amfore elenistice; o grămadă cu 18 greutateți piramidale din lut ars și un mormînt roman de înhumare (deranjat), cu un ulcioraș de pămînt (secolul III e.n.). În secțiunea XXI a apărut multă ceramică românească (sec. XIV—XV), în gropi.

B. Orașul antic. Rezultate mai bogate ne-au dat săpăturile din sectorul orașului roman, unde s-au continuat cercetările pentru cunoașterea elementelor sale defensive, pe laturile de sud și nord. La 90 m spre vest față de turnul din secțiunea S. XIV/1961, cu ajutorul secțiunii S. XXIII s-a putut identifica un alt turn, identic ca formă și dimensiuni cu cel precedent (cf. mai sus, p. 285), al cărui corp se găsește acoperit în cea mai mare parte de temelilele unei case moderne. Este total demolat și din pămîntul răscolit în interiorul lui s-a cules numai ceramică romană din secolele II—III și cu o monedă de bronz deteriorată. Tot din cauza unei case care îl acoperă, nu s-a putut săpa nici turnul circular de la colțul de SV al fortificațiilor orașului (secțiunea XXIV). S-a constatat, în acest colț, că zidul incintei era dublat în interior de un al doilea zid, lung de 17 m și gros de 1,10 m și cu o temelie mai puțin adîncă (—40 cm). El se termina lingă turnul circular de apărare. Fără îndoială că acest zid-anexă servea ca bază pentru construcția unei scări duble, de urcat (în două sensuri) la etajul turnului și la crenelele zidului curtinei de la est de el. Secțiunea a fost prelungită pe rigola uliței, pînă ce s-a prins și temelia zidului de apărare de pe latura vestică a orașului roman. Săpăturile din acest sector au precizat urme de locuire din cultura Coțofeni, ceramică dacică Latène și ceramică romană din secolele II—IV. De notat că în interior s-a mai descoperit o vatră romană, cu urme de la un alt atelier de

turnat bronzul (zgură, deșeuri, oase cu rugină de bronz etc.), întocmai ca în secțiunea S. XVIII (cf. mai sus, p. 285).

Cu mari eforturi și greutateți de săpătură s-a reușit ca printr-o serie de secțiuni (late de 1 m) să se identifice și precizeze ca plan *poarta de nord a orașului roman* (N. IV). Ea se află în mijlocul uliței (N—S) ce duce spre școala elementară din Celei, între un puț și casa locuitorului Gh. Apollian. Deși se situa în linie dreaptă cu cea de sud, ea diferă total ca plan față de aceea, fiind mai veche și acum complet demolată (fig. 4). Au rămas numai șanșurile temeliiilor ei, umplute cu gunoaie și fără urme de molaș de la zidurile

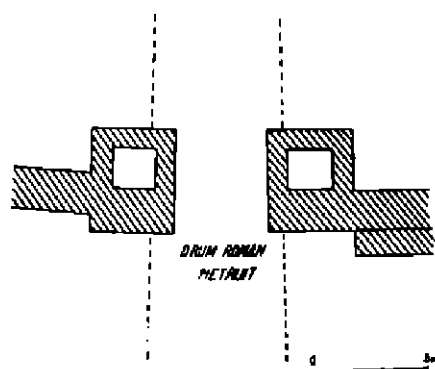

Fig. 4. — Planul porții de nord a orașului Sucidava.

¹⁸ Identică cu cea publicată de D. Tudor, în *Dacia*, N.S., III, p. 431, nr. 60.

¹⁹ D. Tudor, *ICIV*, 17, 1966, p. 600, nr. 18.

demolate (ca în restul incintei de apărare a oraşului). Se observă de asemenea că zidurile celor două turnuri de apărare ale porţii prezintă modesta grosime de 0,90 m. Aceste două situaţii ne determină să presupunem că ea fusese construită numai din blocuri de piatră cioplită regulat, fără legătură cu mortar, blocuri ce au fost total demolate de locuitori. Pământul din interiorul turnurilor (atît cît nu-i deranjat) este de culoare galbenă (loess) adus din afară şi bine bătut. Aceasta arată că cele două încăperi de la parter, de dimensiuni foarte modeste (1,70×1,85), fuseseră umplute cu lut bătut. Cele două turnuri de apărare ce flancau poarta sînt pătrate (4,40×3,65 m în exterior) şi de ele se leagă în chip diferit cortinele de E şi V, care au lăţimea la temelii de 1,80—2 m. Poarta avea deschiderea de 4,30 m. Se constată în structura şoselei romane două epoci de construcţie a drumului, indicate de două straturi de piatră, separate de un strat de dărămături gros de 0,70 m. Aceleaşi două perioade s-au precizat şi la poarta de sud (cf. mai sus p. 284). Fundaţiile celor două turnuri erau la acelaşi nivel cu al cortinelor ce le flancau. În zidăria acestor două cortine (refăcute în secolul al III-lea) s-a folosit mult material de adunătură (fragmente de olane, ţigle, piatră mărunţă etc.), situaţie observată şi în alte părţi ale zidului de apărare a oraşului. S-a mai identificat şi urma unui zid alipit de cortină (lat de 1,10 m) ce se opreşte la marginea turnului de est al porţii (zid căruia îi găsim aceeaşi explicaţie pentru susţinerea scării duble ce urca spre camera de sus a turnului şi la crenelele cortinelor (cf. mai sus, p. 288). S-a observat de asemenea, pe berma din faţa turnurilor şi de lingă cortine, un pavaj gros de 5 cm, lat de 4 m şi lucrat din mortar şi piatră spartă mărunţ (cf. mai jos, p. 293).

La sud de gura porţii, cu ajutorul unui şanţ, a fost secţionată strada romană ce o unea cu poarta de sud. Strada avea lăţimea (în acest punct) de 6 m şi fusese construită numai dintr-un strat de pietriş, gros de 0,40—0,50 m. În sectorul porţii de nord s-a găsit puţină ceramică romană (secolele II—IV), un vîrf de *pilum* şi o monedă de bronz de la Constantius II.

5. SĂPĂTURILE DIN ANUL 1965

Cercetările din această campanie s-au concentrat pe terenul din jurul şcolii elementare a comunei, pentru lămurirea a trei obiective: structura şi direcţia şoselei romane de la sud de poartă, traseul şi funcţia şanţului de apărare identificat în anii precedenţi prin secţiunile S. I—S. IV şi S. XVI, apoi degajarea unui puţ roman sondat în campania din anul anterior. În acest scop s-au executat două mari secţiuni. Secţiunea S. XXV, lungă de 100 m (deşi s-a săpat într-o regiune mult răscolită de vechi bordeie româneşti), a dat unele rezultate interesante. S-a constatat pe traseul ei de est că existase în acest loc un cimitir românesc (secolele XIV—XVI). Surpriza cea mare a fost însă absenţa şoselei romane care ar fi trebuit să unească, în linie dreaptă, poarta de sud a oraşului cu Dunărea şi capătul podului lui Constantin cel Mare. După cum se va arăta mai jos, această şosea, de îndată ce debuşa în afara porţii, cotea spre apus (pe sub localul şcolii). Pe traseul acestei secţiuni au fost însă descoperite două puţuri (*putei*) romane, dintre care unul s-a restaurat şi dat în folosinţă pentru nevoile şcolii elementare din Celei²⁰. Puţul restaurat este adînc de 17 m, fiind zidit circular, cu cărămizi ovale, după un sistem

²⁰ D. Tudor, în *Magazin istoric*, I, 2, 1967, p. 61 urm.

bine cunoscut pe limes-ul german²¹. Grosimea zidăriei este de 16 cm, iar gura puțului are diametrul de 0,84 m. Pe un metru înălțime întâlnim 18 rânduri de cărămizi, iar la un ocol complet, 13 cărămizi. Din interiorul acestei fântini s-a scos mult material ceramic din secolele II—IV și câteva monede oxidate. Ceramica de la fundul puțului se datează din secolul II e.n., când se construise această fântină. A doua fântină (tot un *puteus*) s-a descoperit pe mijlocul secțiunii. Era distrusă (ca și prima) până la o adâncime de 2 m față de actualul nivel al solului. Pereții ei fuseseră căptușiți cu birne de lemn (acum putrezite). Diametrul gurii este de 1,25 m și a putut fi golită numai până la adâncimea de 10,30 m (din pricina pericolului prăbușirii pământului). În pereții ei sînt săpate, în lutul galben, mici trepte pentru scoborîre. Fusesse umplută cu dărîmături: pietre, țigle, cărămizi, cioburi dacice (între care o farfurie de lut vînat lucrată la roată) și romane din secolul II—IV, și două monede de bronz oxidate (una de la Severus Alexander și alta constantiniană). În umplutura acestui puț mai fusese aruncată și o bază pentru semicoloane (arășate la un perete) cioplită în calcar de Vraja. După ceramica aflată spre fundul puțului el datează din secolul III—IV și se găsea la 2 m est față de șoseaua romană.

În zona acestei secțiuni s-au identificat patru perioade importante de locuire: dacică Latène, romană din secolele II—III, romană din prima jumătate a secolului IV e.n. (monedele și ceramica) și românească (secolele XIV—XV și XVII—XIX). S-a găsit de asemenea un cimitir dacic de incinerare, un cimitir roman din a doua jumătate a secolului IV e.n. și un cimitir românesc recent. Lîngă șoseaua romană din acest sector a existat o mare clădire cu coloane de la care ne-au rămas patru mari baze (mutate din locul lor, între care și una aflată în puțul nr. 2) cioplite în calcar de Vraja, înalte de 0,45 m, avînd plintul de $0,64 \times 0,22$ m și diametrul bazei fusului coloanei de 0,50 m. Ele fuseseră așezate pe lespezi cioplite regulat din același calcar ($0,40 \times 0,64 \times 0,64$).

Din perioada dacică avem puține fragmente ceramice răvășite, unele lucrate la roată. Mai importantă este o urnă cu puține oase calcinate ale unui copil, acoperită cu un capac simplu; are mînuși semicirculare și de formă piramidală. Tot răvășit apare și stratul roman din secolele II—III. De reținut faptul că în această zonă s-au descoperit (vezi și campania din 1966) foarte mulți bulgări de zgură rămași de la un cuptor pentru redus minereul de fier (adus probabil de peste Dunăre). Numărul neobișnuit de mare de ate, undrele și sule de os descoperite în vecinătatea puțului de cărămidă (între o groapă cu deșeuri) presupune existența unor ateliere de pielărie sau cojocărie în vecinătate (tot din secolele II—III). Din aceleași secole sînt de notat fragmente de *terra sigillata*, de import (cu sau fără ornamente), și unul cu o inscripție²², vase sigilate de imitație locală (între care o oală acoperită cu solzi în relief), o statueta fragmentară din marmură a Minervei (înaltă de 16 cm), monede din secolele II—III, opaițe diferite (unele cu ștampile deja cunoscute la Sucidava), ștampile pe *mortaria*²³ etc. Monedele și ceramica ne arată că locuirea romană din secolul IV durează în acest sector pînă la începutul celei de a doua jumătăți a acestui veac, cînd terenul a fost transformat în cimitir (cf. mai jos, p. 293). Bordeiele românești și-au prelungit existența în acest sector. În unele locuri, ele au folosit pentru pardoseală vechi cărămizi romane aduse din cetate, unele cu ștampilele: VARINIA; DARP; ALM și MISCVS²⁴. Lîngă una dintre vetrele românești s-au descoperit: un sfeșnic de luminare și o farfurie (cu smalt), precum și un drug de fier (buzdugan?) ruginit.

²¹ H. Jacoby, *Die Br- und Entwässerung unserer Limesstelle*, p. 7, fig. 5.

²² D. Tudor, *SCIV*, 17, 1966, p. 601, nr. 24.

²³ *Ibidem*, nr. 25.

²⁴ *Ibidem*, p. 600, nr. 20.

Șoseaua romană a fost tăiată în ambele secțiuni din această campanie, precum și în cea din anul 1966 (S.XXVI). Ea avea lățimea de 6 m. De la poarta sudică a orașului cotea pe sub clădirea actualei școli, către apus, spre *vicus*-ul roman de la Orlea. Cele trei secțiuni săpate în acest drum i-au putut lămuri în mare parte vechimea și diferitele stadii de refacere. La baza șoselei se remarcă un strat de lut negru (gros de 40—50 cm) amestecat cu puțin pietriș, cu fragmente de cărămizi și ceramică roșie din secolul II e.n., totul fiind bine bătut. În acest prim strat s-au aflat monede de la Traian și Hadrian. Sub el nu există urme de locuire și gropi de gunoarie din epoca romană. Deasupra urmează un strat de pietriș mare și curat (gros de 10—15 cm), pus peste cel bătut. Aceasta constituie prima fază de construcție a șoselei realizată în primii ani ai stăpînirii romane. Urmează mai sus un strat compus din pietriș amestecat cu pământ (gros de 30—40 cm), peste care s-a așternut un alt strat din pietriș curat (gros de 20—25 cm); împreună cu cel precedent constituie a doua epocă de restaurare a drumului, probabil în vremea constantiniană. Pe laturile șoselei, unele blocuri mari de piatră rămase *in situ* indică existența unor *margines*. Stratul vegetal modern de deasupra șoselei este gros de 60—90 cm (format din pământ negru amestecat cu puțin pietriș). Din secțiunea XXVI (săpată la 12,30 m vest de corpul clădirii școlii elementare) s-au strins importante date în legătură cu locuirea romană și șanțul de apărare din acest sector. Și aici, bordeiele românești au deranjat mult cele două epoci de locuire romană (secolele II—III și IV). Se constată că șanțul fusese săpat aici la 24 m sud față de zidul de apărare (cu care nu mai păstrează paralelismul) și că el cotește spre sud (în direcția colțului interior de SV al clădirii școlii sub care se pierde), într-un punct unde trebuia să se întâlnească cu șoseaua romană. Față de nivelul de locuire antic, șanțul era lat de 5 m și adînc de 3,50 m. Pământul galben scos prin săparea lui a fost nivelat pe ambele părți ale marginilor sale, deci nu a constituit un *agger*. Sub acest strat de lut galben s-au găsit gropi căpăcite, cu ceramică romană din prima jumătate a secolului al II-lea e.n., element important pentru datarea șanțului (vase sigilate, două statui de teracotă reprezentînd pe *Venus pudica*, înalte de 8,5 și 16 cm. etc.). În pământul de umplură al șanțului s-au aflat numai materiale ceramice din secolele III—IV, între care și 30 de monede (Gordian III—Constantin cel Mare), ceea ce arată îndelungata sa funcționare ca sistem de apărare. Problema acestui șanț, în ceea ce privește traseul și rostul său, rămîne tot neclară. El nu este paralel cu zidul de la nord, iar în vecinătatea porții de sud cotește către miazăzi. Aparține probabil unei epoci mai vechi, dar apare sigut că în secolul III a servit în continuare pentru protecția zidului de sud, pînă în fața porții.

În această secțiune XXVI s-au întîlnit de asemenea și urmele unui cuptor de olar, cu un sistem de construcție puțin deosebit față de cele cunoscute pînă acum la Sucidava, în cetățuie și orașul antic (fig. 5). Camera lui de foc era săpată în lutul galben, iar aceea de ardere a vaselor în stratul de deasupra, din lut castaniu (de locuire romană); avea pereții groși de 0,18 cm. Fragmentele ceramice aflate în jurul lui sînt în general roșii, din secolul II e.n. În loc de pilon central pentru susținerea tavanului ce separa cele două camere ale sale, cuptorul avusese trei pilaștri alipiți de pereți, lucrat fiecare din cîte șase cărămizi de chirpic. Aceste picioare laterale susțineau tavanul despărțitor în formă de cupolă mult

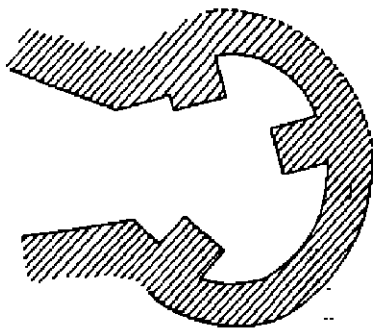

Fig. 5. — Cuptor roman descoperit în orașul roman.

bolțită, lucrată și aceasta din plăci de chirpic și prevăzute cu găuri (diam. 6 cm.) de circulație a căldurii, numai în vecinătatea pilaștrilor (poate una și în centrul bolții?). Gura cuptorului largă de 0,46 m se găsea spre SV. Camera de ardere a combustibilului avea diametrul de 1 m, iar al celei pentru coacerea vaselor păstrată pe o înălțime de 0,60 cm este mai mare, de 1,25 m. Cuptorul avusese o formă ovoidală și ruinele lui se păstrau pe o înălțime de 1,50 m. Ceramica fragmentară găsită în cuptor (farfurie ce imită *terra sigillata*, o strachină întreagă cu diam. de 14 cm, o oală întregibilă etc.) este toată de culoare roșie, specifică ca tehnica finelui secolului II e.n.

6. SĂPĂTURILE DIN ANUL 1966

Fondurile de săpături de care am dispus și un colectiv numeros ne-au îngăduit, și în acest an, efectuarea unor cercetări de amploare, în cetate și în orașul antic.

A. *Cetatea*. În cetate s-a hotărât degajarea completă a colșului ei de SE, în vederea consolidării și restaurării zidurilor de apărare. Astfel au fost lărgite și adâncite vechile săpături, atacându-se în același timp și sectoare încă nesăpate. În cel mai de jos nivel de locuire, cel dacic (— 1,70—2,70 m), s-au identificat urmele unei locuințe dacice din chirpic și s-au descoperit mai multe vase (căluie fragmentară; vas-borcan cu apucători și briu alveolar; castron mare; vas bitronconic cu două torți lucrat cu mîna; cioburi dacice cu rozete imprimate etc), toate din a doua epocă a fierului. În stratul dacic s-au descoperit patru morminte romane: două de incinerare cu ardere pe loc (M.1 și M.2), unul de incinerare în urnă (M. 3) și unul de înhumare (M. 4). Cel mai bogat ca inventar (M. 2) conținea: 2 amphoridioane, un vas de sticlă spart, o fibulă de fier fragmentară, o placă de marmură neagră-verzuie pentru toaletă și trei monede de bronz. Toate mormintele datează din prima jumătate a secolului II e.n., cînd acest platou pe care fusese așezarea dacică a fost transformat de romani în cimiter. Lîngă zidul bizantin s-a găsit și un cuptor din secolul VI, pentru ars vase, construit cu pilon central în camera de ardere a combustibilului. Din jurul lui s-au cules vase bizantine întregibile. Zidul bizantin, degajat complet, are talpa fundației la adîncimea de 2,70 m, iar grosimea lui variază de la 3,10 la 3,36 m.

B. *Orașul antic*. Colectivul a continuat și în acest an lucrările pentru urmărirea elementelor de construcție și traseul laturilor de N și V ale fortificațiilor orașului roman. Pe latura nordică s-a săpat *secțiunea N.V*, în care s-a întîlnit numai șanțul de apărare lat de 9 m și adînc de 3,20 m, pe fundul lui cu slabe urme ceramice, cărămizi și țigle. Zidul de apărare a fost identificat în *secțiunea N.VI*, unde temeliele lui sînt groase de 2 m și aveau în față o bermă lată de 33 m. Și în acest sector (cf. N.I—II)²⁶, se pare că a existat la miazănoapte un al doilea șanț (?) mai vechi, lat de 5 m și adînc de 2 m.

În colșul de NV al centurii de apărare a orașului roman (V.I), s-a identificat urma unui alt turn de apărare circular, într-o foarte modestă stare de conservare (în curtea locuitorului Spiridon Cuciă), ca formă asemănător cu cele de la colșurile de NE și SE (fig. 3). El avea un diametru de 9 m. Din dărîmăturile lui s-au scos multe proiectile sferice din piatră, folosite la mașinile balistice, și o fibulă de bronz din secolul II.

În curtea și sub casa locuitorului Florea Diaconu-Ghioloșanu este singurul loc unde zidul vestic al fortificațiilor orașului s-a păstrat nedemolat, pînă la suprafața solului, pe o

²⁶ *Materiale*, VIII, 1962, p. 558 și urm.

lungime de 15 m și o înălțime de 2,10 m (V. II). Temelia zidului este groasă de 2,25 m și are soclu interior lat de 0,45 m. Zidul propriu-zis prezintă lățimea de 1,80. Pe berma lui a apărut o platformă din beton slab, cu piatră spartă (lată de 3,75 m) sub care apar fragmente ceramice din secolele II—III. Această podea este contemporană cu zidul și folosea la întărirea bermei (cf. și mai sus, p. 289). Pentru obținerea de noi elemente asupra dimensiunilor *muris*-ului, a bermei și a șanțului de apărare, pe latura vestică, s-a săpat în aceeași uliță secțiunea V.III. Zidul (demolat) era lat la temelie de 2,20 m, berma avea o lățime de 15,60 m, iar *fossa* prezintă o lărgime de 6,60 m și o adâncime de 2,65 m (măsurători diferite față de laturile de N și E ale incintei orașului). Pe bermă s-au aflat slabe urme ceramice romane și două monede (Iulia Mamaea și Iulia Maesa).

Pentru a se stabili prezența unor ziduri de apărare între turnul circular de la colțul de SV al orașului (S. XXIV) și malul Dunării, s-a trasat secțiunea V.V, pe rigola nordică a uliței de la apus de biserica satului. Au fost identificate toate elementele defensive: zidul gros de 1 m; berma lată de 12 m, cu o *fossa* lată de 8 m și adâncă de 3 m. Această porțiune de apărare este mai veche și aparține (ca și cea sud-estică, cf. mai sus, p. 281 și urm.) secolului II e.n. Ea a fost păstrată însă și în secolele III—IV. Săpăturile au identificat urmele unui cimitir creștin recent, precum și temeliele unei mari clădiri romane din interior (care după ceramică aparține secolului III e.n.).

În scopul culegerii unor noi date stratigrafice, în zona arheologică din jurul școlii elementare, s-a deschis o nouă secțiune (S. XXVII). Bordeiele românești și diferitele locuri moderne au răscolit uult și în acest sector. În primul rînd, s-a precizat apariția în acest loc a unui cimitir roman, care după inventarul celor trei morminte de înhumăție în casete de cărămidă, descoperite intacte (fibule, ceramică etc.), se datează în a doua jumătate a secolului IV e.n.; o dovadă că în acea vreme, acest sector nu mai era locuit. Sub această necropolă apar importante depozite de zgură de fier aruncate în gropi de la un cuptor de redus minereul. O nouă secțiune trasată în latură șoselei romane nu ne-a dat, ca elemente noi, decît o bază de coloană de la o mare clădire (cf. mai sus, p. 291). S-a mai aflat de asemenea un cuptor de olar (diametrul bazei de 1,10 m) cu pilon central, distrus pînă jos, urme de multe bordeie românești, gropi etc. Important este de reținut faptul că în acest sector apare clar, ca cel mai vechi strat de locuire romană (după monede, ceramică etc.), acela din epoca lui Traian-Hadrian.

În acest an, pentru prima dată s-a trecut la săparea exhaustivă a mării *necropole romane* a Sucidavei, situată la nord de oraș, pe marginile drumului antic. Cu ajutorul a trei secțiuni trasate în curtea fostului local al Sfatului Popular din Celei (C. 1—3) s-au dezvelit 26 de morminte, dintre care șase fuseseră deranjate (cele cu cavouri de cărămidă). S-au identificat 20 de morminte cu înhumăție în groapă simplă; cinci de înhumăție în sicrie de cărămidă și unul singur de incinerăție. Mormintele au o orientare foarte variată și sînt așezate la o adâncime de 0,70—2,47 m. S-a întîlnit și un schelet în poziție chircită, dar cu inventar roman (vas, *stilus* de fier etc.). Pe lîngă unele schelete au apărut resturi de oase de animale ale unor oșpețe funebre. În general, inventarul mormintelor este destul de modest: vase, monede, cataramă, brățări de bronz sau de sticlă, cuie de fier, un fragment de lance etc. Monedele din morminte aparțin următorilor împărași: Iulia Domna, Constantin cel Mare (trei) și unele nedescifrabile, din secolele II—III). Cimitirul datează din secolele II—IV și este o nouă dovadă despre continuitatea așezării de la Sucidava în veacurile respective. Se pare că el reprezintă periferia unei mari necropole, în care se înhumau oameni de condiție materială modestă, între care și barbari acceptați a locui în oraș (mormîntul chircit).

CONCLUZII

Față de ceea ce se știa pînă în 1960 despre topografia și istoricul orașului cu cetatea sa, ultimele șase campanii de săpături ne-au adus știri noi, care merită a fi subliniate.

Locuirea dacică se constată pe întreaga arie a orașului roman, ea fiind însă mai puternică pe platoul cetății romano-bizantine de mai târziu. În multe locuri, ceramica dacică din gropi apare asociată cu fragmente de amfore elenistice, o dovadă a legăturilor de schimb cu lumea greacă (în secolele III—I î.e.n.). Este clar că o dată cu venirea stăpînirii romane a încetat locuirea dacică de pe platoul cetății, zonă transformată în necropolă de către cuceritori (ceea ce dovedește că acolo era centrul militar și politic a tribului *succi*-lor).

Viața romană la Sucidava a început a se înfrîpa și extinde spre est din zona actualei grădini a școlii elementare din Celei. Acolo întîlnim cele mai vecini monede și resturi ceramice romane. Cît privește etapele fortificațiilor orașului roman, problema nu este încă definitiv rezolvată. La început, orașul s-a închis cu un simplu șanț de apărare de o formă trapezoidală neregulată (ca să înglobeze în incinta lui toate clădirile periferice ce se ridicaseră după un plan nesistematic). Se constată, de asemenea, că acest șanț are dimensiuni variabile pe laturile de N,V și E ale orașului (se pare că în partea nordică, el era dublu). Săparea acestui șanț care avea și un *agger* (acum total nivelat) a avut loc, probabil, în a doua jumătate a secolului II e.n. Etapa următoare a constituit-o un zid de apărare, gros de 1 m, dotat cu turnuri pătrate exterioare, iar la colțurile de NE și NV, cu turnuri circulare (diam 9 m). Zidul acesta se extindea la V și E pînă pe malul Dunării, în lungul căreia exista un alt zid de apărare, azi total dispărut. Atît la porți, cît și la legătura cu curtinele, încăperile de la bază a acestor turnuri, de mici dimensiuni, fuseseră umplute cu pămînt bătur, iar zidăria lor realizată din blocuri de piatră cioplită regulat. Ca element defensiv s-a păstrat vechiul șanț, dar cum zidurile, din economie de materiale, trebuiau să urmeze o linie dreaptă, berma a avut o lățime variabilă între 12 și 38 m. Șanțul a fost de asemenea lărgit și adîncit în unele sectoare. Este probabil că acest zid de apărare a fost ridicat la începutul secolului III e.n. (domnia lui Septimius Severus?).

O totală reorganizare a apărării orașului a avut loc în epoca lui Gordian III —Filip Arabul. Spre sud, către Dunăre, frontul de apărare al incintei a fost dublat, prin construcția unui nou zid, gros la temelii de 2—2,25 m și deasupra lor, de 1,80 m. El a fost dotat cu turnuri puternice, mult ieșite în afară: circulare la colțurile de SE și SV (cu diametrul de 12 m, deci mai mare decît cele de la colțurile de NE și NV); de formă semiovală la poarta cea mare de sud și între curtine. Cu excepția turnurilor zidite din blocuri în faza anterioară, se constată că zidurile de pe laturile de N,E și V au fost și ele îngroșate pînă la 1,80—2 m, folosindu-se la construcția lor (grăbită) materiale de tot felul, prinse în mortar de var. S-a păstrat însă și sectorul defensiv de pe ripa Dunării, unde zidăria nu a mai fost îngroșată. În ambele etape, turnurile au fost construite la depărtări destul de mari unul față de altul (92—97 m) și se pare că, în lungul curtinelor, nu mai exista în interior un *agger* de pămînt, înlocuit probabil cu un pod de lemn și scări din zidărie, de urcat la crenele (îngă turnuri și porți).

În epoca constantiniană aceste fortificații erau încă în funcțiune și întreaga arie a orașului din secolul II—III era locuită în prima jumătate a secolului IV e.n. În a doua jumătate a veacului al IV-lea s-a produs însă o restrîngere de locuire și apărare în așezarea civilă, limitată de astădată în sectorul de la sud de zidul cu turnurile semicirculare pînă în dreptul porții mari de sud. De aceea la nord de acest zid s-a săpat un șanț de apărare

(identificat în secțiunile S. V—VI și XIX—XXI), iar sectorul de la SE de actuala școală din Celei a fost transformat în necropolă. Este posibil ca acest sector urban limitat să fi fost menținut pînă în epoca distrugerilor lui Attila.

Descoperirile de morminte de pe platoul ocupat de cetățuia romano-bizantină indică clar că această zonă, pînă dincolo de șanțul nordic al fortificației, a funcționat ca necropolă romană în veacurile II—III. Ea nu oferă elemente de locuire civilă sau militară pînă în veacul al IV-lea. Numai în epoca constantiniană platoul cetății a fost nivelat cu dărîmături și pietriș aduse din afară, ca să poată fi fortificat.

O surpriză o constituie șoseaua romană ce debușa prin poarta sudică a orașului roman, spre satul roman de la Orlea. Ea fusese construită în prima jumătate a secolului II e.n., restaurată parțial în mai multe rînduri și total refăcută în epoca constantiniană. Pe lîngă ea existau puțuri de apă și clădiri impunătoare cu coleane de piatră. Rămîne încă în suspensie datarea și rostul marelui șanț identificat la sud de zidul cu turnuri semicirculare, șanț care nu mai continuă dincolo de șosea și de poarta sudică a orașului.

Merită a fi subliniată importanța ce o au săpăturile din necropola plană de la nord de oraș, unde constatăm îngropări continui din secolul II pînă în veacul al IV-lea. Aceasta dovedește categoric stăpînirea romană neîntreruptă la Sucidava, de la Aurelian pînă în epoca lui Attila.

Pentru viața economică a Sucidavei s-au cules noi elemente. Cele două tipuri de cuptoare pentru ars vase (cu pilon central și cu picioare laterale de susținere a tavanului) arată o intensă activitate a olarilor locali în secolele II—VI e.n., care în afară de vase turnau și figurine de lut. În două locuri s-au identificat urmele unor ateliere pentru turnat modeste obiecte de bronz, în special aplice și fibule. Este de asemenea sigură activitatea unor cuptoare de redus minereul de fier, care funcționau în secolele II—III, la sud de poarta cea mare a orașului. Minereul de prelucrat era adus de la sud de Dunăre.

Pe cetate și pe întreaga zonă a fostului oraș roman s-a extins, din secolele XIII—XIX, satul Celei, ale cărui bordeie au contribuit în mare parte la distrugerea urmelor antice. Vatra acestui sat a fost la început pe platoul cetății, apoi s-a mutat spre vest de școală, ca după împroprietăririle de la 1864 să alcătuiască actuala comună.

SUCIDAVA VII

LES XIIIe—XVIIIe CAMPAGNES DE FOUILLES ARCHÉOLOGIQUES (1960—1961 ET 1963—1966) DE CELEI
(DÉP. DE L'OLT)

RÉSUMÉ

Pendant les six campagnes de fouilles archéologiques, on a recueilli de nouvelles données historiques concernant la ville et la cité de Sucidava (comm. de Celei, dép. de l'Olt).

Les vestiges céramiques du La Tène, découverts souvent associés aux fragments d'amphores hellénistiques, dans une même fosse, démontrent que les Daces s'étaient établis sur tout le plateau de la cité et de la ville romaine de plus tard. Le premier établissement romain s'est constitué sur l'actuel terrain de la cour de l'école communale de Celei, en s'étendant ensuite vers l'est et vers le nord. Mais, le plateau de la cité, y compris ses limites septentrionales, a été jusqu'au IVe siècle de n.è. utilisé comme nécropole romaine.

A la fin du IIe siècle de n.è., la ville de Sucidava a été fortifiée d'abord par un simple fossé de défense, auquel on ajouta plus tard un mur en pierre, épais d'un mètre et flanqué de tours rectangulaires saillantes. Sous les empereurs Gordien III—Philippe l'Arabe, on a renforcé

la protection de la ville, du côté du Danube, par un nouveau mur, muni cette fois-ci, de tours en forme de fer à cheval. Les côtés nord, ouest et est de l'ancien mur ont été eux aussi épaissis, en gardant cependant les anciennes tours en blocs de pierre équarris. Les tours d'angle étaient circulaires.

Ces différentes étapes dans le système de défense de la ville, jusqu'au IVe siècle de n.è., expliquent la diversité des systèmes constructifs et, en même temps, les différences des mensurations de la ceinture défensive.

Dans la seconde moitié du IVe siècle de n.è., une grande partie de la ville a été évacuée, et le secteur urbain ne se limitait qu'au sud du mur aux tours demicirculaires, d'où la nécessité d'un nouveau fossé de défense au nord.

La route romaine, large de six mètres, sortait par la porte sud de la ville et tournait vers l'ouest en direction d'Orlea. Construite dans la première moitié du IIe siècle de n.è., elle a subi plusieurs réparations jusqu'à l'époque constantinienne, lorsqu'elle a été complètement refaite.

Dès la campagne de 1966 on a procédé à la fouille exhaustive de la nécropole plane, située au bord de la ville, en mettant au jour 26 tombes. Sur la foi des monnaies et de la céramique des tombes, on a constaté que la nécropole a été continuellement utilisée depuis le IIe siècle de n.è. jusqu'au IVe siècle de n.è., tant que la domination romaine s'est maintenue constante à Sucidava.

Les fouilles de ces sept dernières années ont mené à la découverte de quelques fours de potier, datables des IIe–VIe siècles de n.è. On a trouvé également les vestiges de deux ateliers pour le coulage de menus objets en bronze ainsi que certains indices (aiguilles et alènes en os) de l'existence d'un atelier de pelleterie-peausserie. D'autre part, la grande quantité de scories découverte près de la route romaine atteste, au IIe siècle de n.è., l'existence sur ces lieux d'un four pour le traitement du fer, dont le minerai provenait des régions sud-danubiennes.

LÉGENDE DES FIGURES

- Fig. 1. — Plan des fouilles dans la ville et dans la cité de Sucidava.
Fig. 2. — Tranchées (E. II–III) du système défensif de la ville romaine.
Fig. 3. — Tours de défense, 1, du coin N-E; 2, du coin S-E.
Fig. 4. — Plan de la porte nord de la ville de Sucidava.
Fig. 5. — Four romain découvert dans la ville romaine.